

הסיפור שאנו מספרים

לא לנאומים האלה היינו מצפים ממשה ימים ספורים לפני הגאולה ממצרים. זה מאתיים ועשר שנים שבני ישראל גולים על אדמת נכר. אחרי תקופה ראשונה של שפע ונוחות הם נרמסו ושועבדו, שנים על שנים, ולאחרונה אף נגזר עליהם רצח-עם שקט של הריגת כל הבן היילוד. עכשיו, אחרי אותות ומופתים וסדרה של מכות שהורידה את האימפריה הגדולה ביותר בעולם העתיק על ברכיה, הם עומדים לצאת לחופשי. ועל מה משה מדבר איתם?

לא על החופש, ולא על ארץ זבת חלב ודבש המחכה להם, ולא על המסע המדברי העומד עתה בפניהם. לא ולא. שלוש פעמים הוא שב ומדבר איתם על העתיד הרחוק, על הימים שלאחר המסע, כשהם יהיו חופשיים בארצם; אך לא על הארץ נסובים דבריו, ולא על החברה שהם עתידים לבנות, ואפילו לא על החובות הבאות עם החופש. דבר אחר מעסיק אותו.

הוא מדבר איתם על חינוך. על חובת ההורים כלפי ילדיהם. הוא מדבר איתם על השאלות שילדיהם אולי ישאלו אותם בימים רחוקים, כשהמסות הגדולות שעניינה תראינה בקרוב יהיו לכל היותר זיכרון מטושטש. הוא אומר לאחיו בני ישראל לעשות את מה שעם ישראל אכן עושה מאז ועד היום. ספרו לילדיכם את

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

הסיפור. עשו זאת בדרך האפקטיבית ביותר. תנו להם לחוות שוב את הדרמה של הגלות והיציאה ממנה, העבדות והחירות. עודרו את ילדיכם לשאול שאלות. ספרו את הסיפור כאילו אתם יצאתם ממצרים, לא כדין וחשבון היסטורי יבש. אמרו להם שאורח החיים שלכם והטקסים שאתם משמרים הם כאלה מפני ש"זה עשה ה' לי" - לא לאבותיי אלא לי. עשו זאת חי. עשו זאת חם. עשו זאת חד. עשו זאת חג.

ולא פעם אחת הוא אומר זאת, אלא שלוש:

וְהָיָה כִּי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן ה' לְכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר, וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת. וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם, "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לְכֶם?" וְאָמַרְתֶּם, "זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ, אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי כְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל." (שמות יב, כה-כז)

וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, "בְּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם." (שמות יג, ח)

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר, "מָה זֹאת?" וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים." (שמות יג, יד)

מדוע סבר משה שזה הדבר החשוב ביותר שיש לומר ברגעים הגורליים של הגאולה? כי חופש הוא יצירתה של אומה, ואומה צריכה זהות, וזהות צריכה זיכרון, והזיכרון מקודד בסיפורים שאנחנו מספרים. הקשר החזק ביותר בין דורות הוא הסיפור על אלה שבאו לפנינו: סיפור ההופך לסיפורנו שלנו, ואנו מנחילים

אותו כמורשת מקודשת לאלה שיבואו אחרינו. הננו הסיפור שאנו מספרים לעצמנו על עצמנו. ראשיתה של זהות היא הסיפור שהורים מספרים לילדיהם.

סיפור זה מספק את התשובה לשלוש שאלות היסוד שכל אדם חושב חייב לשאול בשלב זה או אחר בחייו: מי אני? למה אני כאן? איך ראוי אם כן שאחיה? יכולות להיות תשובות רבות לשאלות הללו. התשובות היהודיות הן אלו: אני בן, או בת, לעם שאלוהים פדה מעבדות לחירות. אני כאן כדי לכנות חברה המכבדת את החופש של אחרים ולא רק את זה שלי. וחובתי לחיות מתוך ידיעה פעילה שהחופש הוא מתת האלוהים, והדרך לכבדו היא לשמור את ברית משפטיו ואהבתו.

פעמיים בתולדות המערב נשכחה עובדה זו, או שהתעלמו ממנה, או שמרדו נגדה. במאות ה-17 וה-18 נעשה מאמץ מכון ליצור עולם בלי זהויות. מאמץ זה היה חלק חשוב במיזם הנאורות. הנאורות הייתה חלום אצילי. לזכותה נזקפות התפתחויות רבות שערכן הוא מעל לכל ויכוח, ושאנו צריכים לעמוד לשימורן. אלא שהיבט אחד בה נכשל, והוא נידון לכישלון מתחילת ברייתו: הניסיון לחיות בלי זהות.

קו המחשבה היה כדלהלן. בימי הביניים הזהות הושתתה על הדת. והדת, לאורך מאות שנים רבות, גרמה למלחמות בין נוצרים למוסלמים, ולמן הרפורמציה למלחמות בין נוצרים לנוצרים, פרוטסטנטים וקתולים. ואם כן, כדי לשים קץ למלחמות יש להתקדם אל מעבר לזהויות. והזהויות הן פרטיקולריות; לפיכך, הבה נסגוד כולנו רק לדברים אוניברסליים: לשכל ולניסיון, לפילוסופיה ולמדע. הבה נבנה שיטות, לא סיפורים. כך תהיה האנושות לאחת, כמו זו שהייתה לפני מגדל בבל. כניסוחו של

שילר ב'המנון לשמחה', שבטהובן הלחין סביבו את הפרק האחרון בסימפוניה התשיעית: "כל בני האדם יהיו אחים".

אלא שהדבר אינו אפשרי, לפחות לא במצבה הידוע של האנושות. התגובה, כשבאה, הייתה אכזרית והרסנית. המאה ה-19 ידעה את שיבת המודחק. הזהות חזרה בסערת נקם, ועתה הושתתה לא על הדת אלא על זה או אחר משלושת תחליפיה: מדינת הלאום, הגזע (הארי), והמעמד (הפרולטר). במאה העשרים, מדינת הלאום הולידה שתי מלחמות עולם. הגזע הוליד את השואה. המאבק המעמדי הוליד את סטלין, את הגולאג ואת הקג"ב. מאה מיליון איש נהרגו בשם של שלושת אלילי הכוזב הללו.

זה חמישים שנה שהמערב נתון בניסיון שני לבטל את הזהות, עתה בכיוון ההפוך. הפעם, המערב החילוני סוגד לאוניברסל אלא לאינדיבידואל: לעצמי, ל"אני". המוסר – הקוד הסמיך של הערכים המשותפים המלכדים את החברה בדאגה לטוב המשותף – התמוסס לכדי מוסר דליל שכל עניינו בזכותו של כל יחיד לעשות, או להיות, כל מה שהוא רוצה, כל עוד הוא אינו פוגע ישירות בזולת.

הזהויות נעשו למסכות שאפשר לעטות עטיית עראי לא מחייבת. בחלקים נרחבים של החברה הנישואים נחשבים מוסד שעבר זמנו, ההורות מושהית או מבוטלת, והקהילה היא המון חסר פנים. עדיין יש לנו סיפורים, מהארי פוטר דרך שר הטבעות עד מלחמות הכוכבים, אך אלה הם סרטים, מְכָדִים, פנטזיות – לא כלים למעורבות אלא כלים לבריחה. עולם זה הוא סובלני לעילא, עד שהוא נתקל במחזות שאינם לטעמו; כשזה קורה הוא מתקפד מיד, נעשה קנאי עד גסות, ונסחף לפוליטיקה הליניצ'אית של ההמון. זהו פופוליזם, והפופוליזם הוא מבוא לרודנות.

אינדיבידואליזם-היתר של זמננו לא יאריך ימים. אנחנו בעלי חיים חברתיים. איננו יכולים לחיות בלי זהויות, משפחות, קהילות ואחריות משותפת. פירוש הדבר שאיננו יכולים לחיות בלי הסיפורים המחברים אותנו לעבר, לעתיד, ולקבוצה גדולה שההיסטוריה שלה והייעוד שלה הם גם ההיסטוריה והייעוד שלנו. התובנה של התורה עודנה תקפה. כדי להקים חברה חופשית ולקיימה, צריך כל אחד לספר לילדיו כיצד הושג החופש ומה היה טעמם המר של החיים בלעדיו. להטעימם מלחם העוני ומן המרור. המאבד את הסיפור הזה, סופו שיאבד את חירותו. כך קורה כאשר שוכחים מי אנחנו ולמה.

המתנה הגדולה ביותר שבידנו לתת לילדינו אינה כסף ואינה קניין, כי אם סיפור. סיפור אמיתי, לא פנטזיה; סיפור המחבר אותם אלינו ואל מורשת עשירה של ערכים נאצלים. איננו גרגירי אבק הנישאים אנה ואנה על פי כיוונה של האופנה הרוחנית בת הרגע. אנו יורשיו של סיפור שהדריך מאות דורות של אבותינו ושינה את העולם המערבי כולו. את אשר נשכח נאבד. המערב שוכח את סיפורו. אסור לנו לשכוח את שלנו.

אנו מביטים לאחור, על פני שלושת אלפים ושלוש מאות השנים שעברו מימי משה ועד הנה, ונוכחים לראות כמה צדק משה. סיפור המסופר על פני הדורות הוא מתנת הזהות. והיודע את זהותו, היודע מי הוא ומה ולמה, יכול לנווט במדבריות הזמן באומץ ובבטחה.